

Домашня контрольна робота (ДКР)

з курсу «Загальна фізика» (розділ «Механіка матеріальної точки»).

За заданими рівняннями руху $x=x(t)$, $y=y(t)$ (та $z=z(t)$ для 2 рівня складності) матеріальної точки масою $m=1$ кг встановити:

1. Рівняння та вид траєкторії точки; побудувати графік.
2. Вектори переміщення, середньої швидкості та їх модулі в інтервалі часу $\Delta t = t_2 - t_1$.
3. Для моментів часу $t=t_1$ і $t=t_2$ знайти:
  - 3.1. координати точки;
  - 3.2. вектори її швидкості;
  - 3.3. повне, нормальне та тангенціальне прискорення;
  - 3.4. радіуси кривизни траєкторії.
4. Шлях, який проходить точка за інтервал часу Δt .
5. Силу, яка діє на точку та її потужність для моменту часу $t=t_1$.
6. Роботу знайденої сили за час Δt ; середню потужність за цей час.
7. Зміну кінетичної енергії точки, та зробити висновок, щодо виконання закону збереження енергії.
8. Зміну імпульсу точки за інтервал Δt та показати, що він дорівнює імпульсу сили за цей час.
9. Зміну моменту імпульсу точки відносно початку системи координат за інтервал часу Δt та показати, що він обумовлений дією моменту сили.

Дані, для виконання роботи взяти в табл. 1 у відповідності до свого варіанту.

Вказівки до виконання роботи:

- Робота виконується українською або російською мовами на папері формату А4 з одного боку. Аркуші не зшиваються, а вкладаються у файл або папку.
- На титульному аркуші вказується назва університету, факультету, номеру групи, прізвище та ім'я студента, назва роботи, номер варіанту, рік.
- Нумерація сторінок – обов'язкова. На титулі номер не ставиться.
- Робота виконується в пакеті Word Windows, MathCAD, Maple та ін. Як виняток, дозволяється написання від руки.
- Графіки друкуються на принтері, або будуються на міліметровому папері формату А4.
- Всі аналітичні перетворення і обчислення наводяться повністю. У разі використання комп'ютерних математичних програм наводиться лістинг програм та таблиці значень для побудови графіків, якщо вони будуються на міліметровому папері.
- Виконана та належним чином оформлена робота здається в термін, вказаний викладачем.

Табл. 1.

Номер варіанту	Рівняння руху			t_1, c	t_2, c
	$x=x(t), m$	$y=y(t), m$	$z=z(t), m$		
1	$-2t^2 + 3$	$-5t$	$3t$	0,5	1
2	$4\cos^2\left(\frac{\pi t}{3}\right) + 2$	$4\sin^2\left(\frac{\pi t}{3}\right)$	$2t$	1	1,5
3	$-\cos\left(\frac{\pi t^2}{3}\right) + 3$	$\sin\left(\frac{\pi t^2}{3}\right) - 1$	$3t/2$	1	2
4	$4t + 4$	$-\frac{4}{t+1}$	$4t + 4$	2	3
5	$2\sin\left(\frac{\pi t}{3}\right)$	$-3\cos\left(\frac{\pi t}{3}\right) + 4$	t	1	1,5
6	$3t^2 + 2$	$-4t$	$3t$	0,5	1
7	$3t^2 - t + 1$	$5t^2 - \frac{5t}{3} - 2$	$5t/2$	1	1,5
8	$7\sin\left(\frac{\pi t^2}{6}\right) + 3$	$2 - 7\cos\left(\frac{\pi t^2}{6}\right)$	$5t$	1	2
9	$-\frac{3}{t+2}$	$3t + 6$	$4t + 8$	2	3
10	$-4\cos\left(\frac{\pi t}{3}\right)$	$-2\sin\left(\frac{\pi t}{3}\right) - 3$	t	1	2
11	$-4t^2 + 1$	$-3t$	$2t$	0	0,5
12	$5\sin^2\left(\frac{\pi t}{6}\right)$	$-5\cos^2\left(\frac{\pi t}{6}\right) - 3$	$3t$	1	2
13	$5\cos\left(\frac{\pi t^2}{3}\right)$	$-5\sin\left(\frac{\pi t^2}{3}\right)$	$3t/2$	1	1,5
14	$-2t - 2$	$-\frac{2}{t+1}$	$2t + 2$	2	3
15	$4\cos\left(\frac{\pi t}{3}\right)$	$-3\sin\left(\frac{\pi t}{3}\right)$	$3t$	1	2
16	$3t$	$4t^2 + 1$	$3t/2$	0,5	1
17	$7\sin^2\left(\frac{\pi t}{6}\right) - 5$	$-7\cos^2\left(\frac{\pi t}{6}\right)$	$5t$	1	2
18	$1 + 3\cos\left(\frac{\pi t^2}{3}\right)$	$3\sin\left(\frac{\pi t^2}{3}\right) + 3$	$7t/2$	1	2
19	$-5t^2 - 4$	$3t$	$6t$	0	1

20	$2 - 3t - 6t^2$	$3 - \frac{3t}{2} - 3t^2$	$2t$	0	1
21	$6\text{Sin}\left(\frac{\pi t^2}{6}\right) - 2$	$6\text{Cos}\left(\frac{\pi t^2}{6}\right) + 3$	$4t$	0	1
22	$7t^2 - 3$	$5t$	t	0,25	1
23	$3 - 3t^2 + 1$	$4 - 5t^2 + 5t/3$	$3t/2$	1	3
24	$-4\text{Cos}\left(\frac{\pi t}{3}\right) - 1$	$-4\text{Sin}\left(\frac{\pi t}{3}\right)$	$2t$	1	2
25	$-6t$	$-2t^2 - 4$	$5t$	1	2
26	$8\text{Cos}^2\left(\frac{\pi t}{6}\right) + 2$	$-8\text{Sin}^2\left(\frac{\pi t}{6}\right) - 7$	$6t$	1	3
27	$-3 - 9\text{Sin}\left(\frac{\pi t^2}{6}\right)$	$-9\text{Cos}\left(\frac{\pi t^2}{6}\right) + 5$	$7t/2$	1	2
28	$-4t^2 + 1$	$-3t$	$4t$	1	2
29	$5t^2 + \frac{5t}{3} - 3$	$3t^2 + t + 3$	$5t$	1	3
30	$2\text{Cos}\left(\frac{\pi t^2}{3}\right) - 2$	$-2\text{Sin}\left(\frac{\pi t^2}{3}\right) + 3$	$3t/2$	1	2

Приклад виконання завдання (1 рівень).

Дано: $m = 1\text{ кг}$; $t_1 = 0,5\text{ с}$; $t_2 = 1\text{ с}$;

$$\begin{cases} x = 4t; \\ y = 16t^2 - 1; \end{cases} \quad (1)$$

Розв'язання:

1. Рівняння руху (1) можна розглядати як параметричні рівняння траєкторії точки. Щоб отримати рівняння траєкторії у координатній формі, виключимо час t із рівнянь (1).

Отримаємо

$$y = x^2 - 1, \quad (2)$$

тобто траєкторія точки є парабола, яка зображена на мал. 1.

2. Запишемо залежність радіус-вектора точки в залежності від часу у координатному вигляді, використовуючи дані варіанту (1):

$$\vec{r} = x(t)\vec{i} + y(t)\vec{j} = 4t\vec{i} + (16t^2 - 1)\vec{j}. \quad (3)$$

Тоді:

$$\vec{r}_1 = \vec{r}(t_1) = 2\vec{i} + 3\vec{j}; \quad \vec{r}_2 = \vec{r}(t_2) = 4\vec{i} + 15\vec{j}.$$

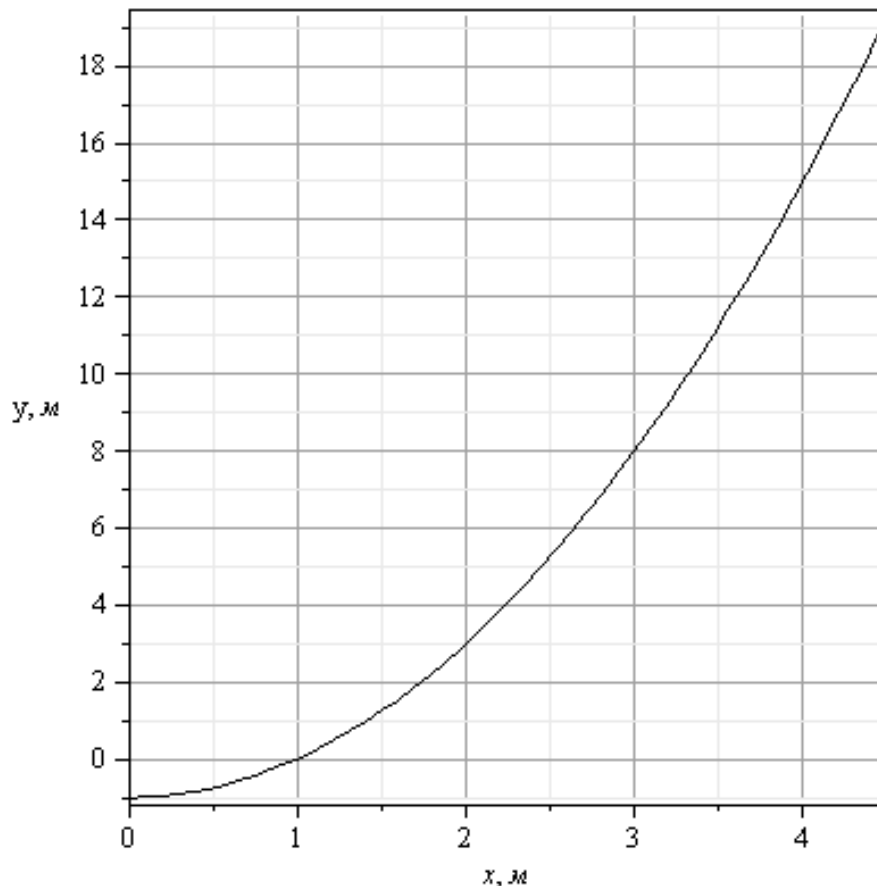
$$\text{Вектор переміщення точки } \Delta\vec{r} = \vec{r}_2 - \vec{r}_1 = 2\vec{i} + 12\vec{j}. \quad (4)$$

Модуль переміщення $\Delta r = \sqrt{x^2 + y^2} = 12,17\text{ м}$.

Вектор середньої швидкості: $\langle \vec{v} \rangle = \frac{\Delta\vec{r}}{\Delta t} = 4\vec{i} + 24\vec{j}$.

Модуль вектора середньої швидкості: $|\langle \vec{v} \rangle| = \sqrt{592} = 24,33\text{ м/с}$.

Покажемо знайдені вектори на мал. 1.

3. 3.1. За даними варіанту (1) знаходимо координати точки:

$$x_1=2 \text{ м}, y_1=3 \text{ м}; x_2=4 \text{ м}, y_2=15 \text{ м}.$$

3.2. Вектор швидкості точки

$$\vec{v} = v_x \vec{i} + v_y \vec{j}. \quad (5)$$

Вектор прискорення

$$\vec{a} = a_x \vec{i} + a_y \vec{j}. \quad (6)$$

Знайдемо їх, взяв першу і другу похідну по часу рівнянь (1):

$$\begin{cases} v_x = \dot{x} = 4 \text{ м/с} \\ v_y = \dot{y} = 32t \text{ м/с} \end{cases} \quad \begin{cases} a_x = \ddot{x} = 0; \\ a_y = \ddot{y} = 32 \text{ м/с}^2 \end{cases} \quad (7)$$

Обчислимо:

$$\begin{cases} v_{x1} = 4 \text{ м/с} \\ v_{y1} = 32 \cdot 0,5 = 16 \text{ м/с} \end{cases} \quad \begin{cases} v_{x2} = 4 \text{ м/с} \\ v_{y2} = 32 \cdot 1 = 32 \text{ м/с} \end{cases}$$

За знайденими проекціями визначаються модуль вектора швидкості:

$$v = \sqrt{v_x^2 + v_y^2}, \quad (8)$$
$$v_1 = \sqrt{16 + 256} \approx 16,49 \text{ м/с}; \quad v_2 = \sqrt{16 + 1024} \approx 32,25 \text{ м/с}.$$

3.3. Модуль прискорення точки:

$$a = \sqrt{a_x^2 + a_y^2} = 32 \text{ м/с}^2. \quad (9)$$

Модуль тангенціального (дотичного) прискорення точки

$$a_\tau = \left| \frac{dv}{dt} \right| = \left| \frac{\vec{v} \cdot \vec{a}}{v} \right| = \left| \frac{v_x a_x + v_y a_y}{v} \right|, \quad (10)$$

Додатне значення похідної dv/dt означає, що рух точки прискорений, і напрямки векторів $\vec{v}$ і $\vec{a}_\tau$ співпадають; від'ємне – що рух сповільнений.

$$a_{\tau 1} = \left| \frac{4 \cdot 0 + 16 \cdot 32}{16,49} \right| \approx 31,05 \frac{\text{м}}{\text{с}^2}; \quad a_{\tau 2} = \left| \frac{4 \cdot 0 + 32 \cdot 32}{32,25} \right| \approx 31,75 \frac{\text{м}}{\text{с}^2}.$$

Модуль нормального (доцентрового) прискорення точки

$$a_n = \frac{v^2}{R} = \left| \frac{[\vec{v}; \vec{a}]}{v} \right|. \quad (11)$$

При плоскому русі формула (11) приймає вид

$$a_n = \left| \frac{v_x a_y - v_y a_x}{v} \right|, \quad (12)$$

$$a_{n1} = \left| \frac{4 \cdot 32 - 16 \cdot 0}{16,49} \right| \approx 7,75 \frac{\text{м}}{\text{с}^2}; \quad a_{n2} = \left| \frac{4 \cdot 32 - 32 \cdot 0}{32,25} \right| \approx 3,98 \frac{\text{м}}{\text{с}^2}$$

Модуль нормального прискорення можна визначити і через тангенціальне прискорення:

$$a_n = \sqrt{a^2 - a_\tau^2}. \quad (13)$$

$$a_{n1} = \sqrt{32^2 - 31,05^2} \approx 7,75 \frac{\text{м}}{\text{с}^2}; \quad a_{n2} = \sqrt{32^2 - 31,75^2} \approx 3,98 \frac{\text{м}}{\text{с}^2}.$$

Значення, які були знайдені різними способами, співпадають.

3.4. Після того, як за формулами (12) і (13) знайдено нормальне прискорення, радіус кривизни траєкторії визначається з формули (11):

$$R = \frac{v^2}{a_n}, \quad (14)$$

$$R_1 = \frac{16,49^2}{7,75} \approx 35,09 \text{ м}; \quad R_2 = \frac{32,25^2}{3,98} \approx 261,32 \text{ м}.$$

Результати обчислень за формулами (1), (7) - (10) та (12) - (14) для моменту часу $t_1=0,5\text{с}$ наведені у табл. 1 а для моменту часу $t_2=1,0\text{с}$ - у табл. 2.

табл. 1.

Координати, м		Швидкість, м/с			Прискорення, м/с ²					Радіус кривизни, м
x_1	y_1	v_{x1}	v_{y1}	v_1	a_{x1}	a_{y1}	a_1	$a_{\tau 1}$	a_{n1}	R_1
2,0	3,0	4,0	16,0	16,49	0	32,0	32,0	31,05	7,75	35,09

табл. 2.

Координати, м		Швидкість, м/с			Прискорення, м/с ²					Радіус кривизни, м
x_2	y_2	v_{x2}	v_{y2}	v_2	a_{x2}	a_{y2}	a_2	$a_{\tau 2}$	a_{n2}	R_2
4,0	15,0	4,0	32,0	32,25	0	32,0	32,0	31,75	3,98	261,32

4. Знайдемо шлях, яких пройшла точка за проміжок часу від t_1 до t_2 :

$$s = \int_{t_1}^{t_2} v dt = \int_{t_1}^{t_2} \sqrt{v_x^2 + v_y^2} dt \quad (15)$$

Тоді:

$$s = \int_{0,5}^1 \sqrt{4^2 + (32t)^2} dt$$

$$s = \frac{1}{32} \cdot \frac{1}{2} \left[32t \sqrt{4^2 + (32t)^2} + 16 \ln \left(32t + \sqrt{4^2 + (32t)^2} \right) \right] = 12,17 \text{ м} \quad (16)$$

Відмітимо, що значення (16) пройденого шляху співпадає зі значенням, яке можна знайти через середню швидкість:

$$s = \langle v \rangle \Delta t = 24,33 \cdot 0,5 \approx 12,17 \text{ м.}$$

5. За другим законом Ньютона сила, яка діє на частинку масою m :

$$\vec{F} = m\vec{a} = 32\vec{j} \text{ [Н]} \quad (17)$$

Потужність сили

$$P = \vec{F} \cdot \vec{v} = 32\vec{j}(4\vec{i} + 32t\vec{j}) = 1024t \text{ Вт}$$

Для моменту часу $t=t_1$

$$P_1 = 512 \text{ Вт.}$$

6. Робота

$$A = \int \vec{F} d\vec{r} = \int (F_x dx + F_y dy) = \int_3^{15} 32 dy = 384 \text{ Дж.} \quad (18)$$

Середня потужність

$$\langle P \rangle = \frac{A}{\Delta t} = \frac{384}{0,5} = 768 \text{ Вт.}$$

7. Кінетична енергія матеріальної точки

$$K = \frac{mv^2}{2} = \frac{m}{2} (v_x^2 + v_y^2).$$

Обчислимо:

$$K_1 = 136 \text{ Дж}, \quad K_2 = 520 \text{ Дж.}$$

Зміна кінетичної енергії точки

$$\Delta K = K_2 - K_1 = 384 \text{ Дж,}$$

що дорівнює роботі зовнішньої сили (18), як і повинно бути у відповідності до закону збереження енергії.

8. Зміна імпульсу

$$\Delta \vec{p} = \vec{p}_2 - \vec{p}_1 = m(\vec{v}_2 - \vec{v}_1) = 32m(t_2 - t_1)\vec{j} = 16\vec{j} \frac{\text{кг} \cdot \text{м}}{\text{с}} \quad (19)$$

Покажемо, що зміна імпульсу обумовлена силою, яка діяла на точку на протязі часу Δt :

$$\Delta \vec{p} = \int_{t_1}^{t_2} \vec{F} dt = \int_{t_1}^{t_2} 32\vec{j} dt = 16\vec{j},$$

що дорівнює (19).

9. Момент імпульсу точки відносно початку координат

$$\vec{L} = [\vec{r}; \vec{p}] = \begin{vmatrix} \vec{i} & \vec{j} & \vec{k} \\ x & y & z \\ p_x & p_y & p_z \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} \vec{i} & \vec{j} & \vec{k} \\ x & y & z \\ 4m & 32mt & 0 \end{vmatrix} = 4m(16t^2 + 1)\vec{k}, \frac{\text{кг} \cdot \text{м}^2}{\text{с}}.$$

Для моментів часу t_1 і t_2 : $L_1 = 20 \frac{\text{кг}\cdot\text{м}^2}{\text{с}}$, $L_2 = 68 \frac{\text{кг}\cdot\text{м}^2}{\text{с}}$.

$$\text{Тоді: } \Delta L = 48 \frac{\text{кг}\cdot\text{м}^2}{\text{с}}. \quad (20)$$

Момент сили, яка діє на точку

$$\vec{M} = [\vec{r}; \vec{F}] = \begin{vmatrix} \vec{i} & \vec{j} & \vec{k} \\ x & y & z \\ F_x & F_y & F_z \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} \vec{i} & \vec{j} & \vec{k} \\ x & y & z \\ 0 & 32 & 0 \end{vmatrix} = 128t\vec{k}.$$

Покажемо, що приріст моменту імпульсу $\Delta \vec{L}$ обумовлений дією моменту сили:

$$\Delta \vec{L} = \int_{t_1}^{t_2} \vec{M} dt = \int_{0,5}^1 128t\vec{k} dt = 64(t_2^2 - t_1^2)\vec{k} = 48\vec{k},$$

що співпадає з (20).

Вказівка:

У разі виконання завдання 2 рівня складності руху точки у тривимірному просторі загальний порядок виконання такий самий, як і в розглянутому прикладі.